

10. Білуха М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту / М.Т. Білуха.– К.: Вища школа, 1994 – 364 с.
11. Фінансове право України: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Пришва та ін.; керівник авт. колективу і відп. ред. Л.К. Воронова. – К.: Правова єдність, 2009. – 395 с.
12. Родинова В.М. Финансовый контроль: учебник / В.М. Родинова, В.И. Шлейников. – М.: ИД ФБК – ПРЕСС, 2002. – 468 с.
13. Орлюк О.П. Фінансове право: навч. посібник / О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
14. Фещенко Л. Функціональна структура системи державного фінансового контролю в Україні / Л. Фещенко // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 12-16.
15. Словник української мови: в 11 томах. – Том 9, 1978. – 860 с.
16. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Сутність>

УДК 342.9

Павлов Д. М.,
заступник начальника кафедри
економіко-правових дисциплін НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються основні терміни і категорії у сфері безпеки, на основі аналізу доктринальних підходів та норм чинного законодавства розглядаються питання співвідношення таких понять як «громадський порядок» та «громадська безпека», «цивільний захист», «техногенна безпека», визначається місце природно-техногенної безпеки у механізмі забезпечення громадської безпеки, формулюються пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері безпеки.

Ключові слова: безпека, громадська безпека громадський порядок, національна безпека, природна безпека, техногенна безпека, цивільний захист.

В статье исследуются основные термины и категории в сфере безопасности, на основе анализа доктринальных подходов и норм действующего законодательства рассматриваются вопросы соотношения таких понятий как «общественный порядок» и «общественная безопасность», «гражданская защита», «техногенная безопасность», определяется место природно техногенной безопасности в механизме

обеспечения общественной безопасности, формулируются предложения по совершенствованию законодательства в сфере безопасности

Ключевые слова: безопасность, общественная безопасность, общественный порядок, национальная безопасность, естественная безопасность, техногенная безопасность, гражданская защита.

The article deals with the basic terms and categories in the area of security, based on analysis of doctrinal approaches and current legislation deals with the correlation of concepts such as "public order" and "public safety", "civil protection", "technological security", the place of nature technological safety mechanism to ensure public safety, formulate proposals to improve legislation on safety

Keywords: security, public safety, public order, national security, natural security, technological security, civil defense.

Постановка проблематики. Пріоритетом державної політики будь-якої цивілізованої держави є забезпечення адекватного рівня безпеки людини. Адже потреба у безпеці, яка включає необхідність у захисті від фізичних і психологічних небезпек з боку навколишнього світу, є первинною, природженою [1, с. 360]. Не даремно в Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнано найвищою соціальною цінністю.

Поняття безпеки за останні роки розширилося і набуло більш гуманістичного, націленого на людину, характеру. Нова парадигма безпеки людини має два основних аспекти: захист від хронічних загроз, таких, як голод, епідемії і репресії, та захист від раптових і згубних катаклізмів, що порушують плин повсякденного життя.

Природно-техногенна безпека, поряд з політичною, воєнною, економічною, інформаційною та іншими видами безпеки, залишається одним з важливих складових елементів національної безпеки України, а її забезпечення – важливим аспектом діяльності держави у цьому напрямку [2, с. 4-5].

Відповідно, існує потреба у пошуку науково обґрунтованих шляхів вирішенні комплексу проблем теоретичного, нормативно-правового, фінансового, та соціального характеру у сфері забезпечення природно-техногенної безпеки.

Ступінь наукової розробки. Науковим підґрунтям дослідження проблем правового забезпечення природно-техногенної безпеки стали праці В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Ю.Ю. Азарова, А.І. Берлача, І.П. Голосніченка, С.С. Засулька, В.К. Колпакова, С.Ф. Константінова, О.В. Копана, О.В. Кузьменко, О.П. Рябченко, А.Г. Чубенка.

Метою статті є дослідження є природно-техногенної безпеки як елемента громадської безпеки. Для реалізації даної мети потрібно виконати

наступні завдання: проаналізувати зміст поняття безпека, дослідити стан наукових дискусій а також законодавчу базу з питань правового регулювання техногенної та природної безпеки та спів ставити між собою семантично схожі правові категорії із поняттям громадської безпеки.

Виклад матеріалу. Перш ніж переходити до аналізу змісту категорії природна-техногенна безпека та визначати її місце у системі громадської безпеки, доцільно визначити сутнісно-філософське наповнення поняття «безпека», що сприятиме формуванню належної методологічної основи, яка дозволить узагальнити, систематизувати та класифікувати увесь наявний матеріал, виявити закономірності та взаємозв'язок між тими чи іншими поняттями в галузі безпеки, яку потрібно розглядати як системне явище [3].

Нажаль у вітчизняній правовій доктрині немає єдиного розуміння змісту такої системо утворюючої категорії як «безпека». Так, у тлумачних словниках термін «безпека» визначається як безпечність, технічні умови й засоби, які усувають небезпеку, запобігають небезпеці [4, с.137] або, в більш загальному розумінні, як стан, коли кому-небудь чи чому-небудь ніщо не загрожує [5]. Крім того, у наукових джерелах репрезентовані також дефініції безпеки як «стану, коли кому-небудь або чому-небудь ніщо не загрожує» [6, с. 115], «відсутність небезпеки, схоронність, надійність» [7, с. 167], «стан захищеності» [8, с. 207]. В.М. Лопатін під безпекою країни розуміє захищеність якісного стану суспільних відносин, які забезпечують прогресуючий розвиток суспільства в конкретних історичних і природних умовах від небезпеки, джерелом виникнення якої є внутрішні та зовнішні суперечності [9, с. 65]. Інші науковці визначають безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Система безпеки охоплює такі основні елементи: наукову теорію (філософію), доктрину (концепцію), політику, стратегію і тактику забезпечення безпеки; сукупність міжнародних, державних і громадських (недержавних) інститутів та організацій, які забезпечують безпеку особи, суспільства, держави; засоби, способи і методи забезпечення безпеки. Розрізняють різні типи безпеки: за суспільними сферами (політична, економічна, військова, екологічна, радіаційна тощо); за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна); за суб'єктами (особиста, суспільна, національна, колективна) [10]. В Україні питання забезпечення безпеки регулюються Конституцією, іншими законами й правовими актами, а також системою відповідних державних органів і об'єднань громадян» [11, с. 207]. Відзначимо, що у вітчизняному законодавстві закріплене визначення «національної безпеки» та її елементів (інформаційна безпека, техногенна, екологічна тощо), але визначення на рівні закону терміну «безпека» відсутнє. На підзаконному рівні, відповідно до ДСТУ 2156 -93, термін «безпека» визначається як «відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди» [12, с. 3]. У цьому контексті

заслуговує на увагу досвід Росії, де загальне визначення безпеки сформульоване на законодавчому рівні. Так, відповідно до закону РФ від 5 березня 1992 року „Про безпеку” безпека розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [13].

Такий автор як А.І. Поздняков визначає безпеку на основі аксіологічного підходу, що передбачає орієнтацію на набір певних цінностей, і розуміє під нею захищеність від завдання значущої шкоди [14, с. 185-191]. Представники російських спеціальних служб визначають безпеку як системну властивість, що дає змогу розвиватися і процвітати в умовах конфліктів, невизначеності ризиків на основі самоорганізації та управління [15]. В. Серебрянников і А. Хлопьев, враховуючи динаміку відносин у сфері безпеки і орієнтацію на превентивні заходи, наголошують на тому, що безпека — це діяльність людей, суспільства і держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), попередження, послаблення, усунення (ліквідації) та відбиття небезпек і загроз, здатних їх згубити, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, спричинити неприйнятну (недопустимо об’єктивно і суб’єктивно) шкоду, закрити шлях до виживання та розвитку [16, с. 16].

Нажаль, багатоманітність визначень «безпеки» не вирішує питання усвідомлення змісту цього феномену та його понятійного оформлення. Адже при дослідженні проблем безпеки необхідно розмежовувати теоретичний і практично-прикладний (емпіричний) підходу до проблеми. На нашу думку, універсальне визначення безпеки повинно виходити з того, що безпека – це стала форма саморегулювання системи, яка дозволяє їй зберігати свою якість. Саме здатність до саморегулювання дозволяє нам констатувати синергетичний характер системи безпеки. Тому пропонуємо визначити безпеку як стан існування складної та здатної до саморегулювання системи, здатної зберігати свою якість, незважаючи на дію факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Визначивши зміст базової категорії нашого дослідження, маємо відзначити, що на доктринальному рівні, так і у законодавстві, також не склалося єдиного підходу до визначення техногенної та природної безпеки. Не визначено співвідношення цих категорій з категорією «громадська безпека».

Теоретично обґрунтованою і практично-прикладною є позиція авторів, які залежно від характеру загроз розглядають два напрямки забезпечення безпеки: 1) забезпечення зовнішньої безпеки; 2) забезпечення внутрішньої безпеки. Так, під зовнішньою безпекою Г.О. Пономаренко пропонує розуміти захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від реальних та потенційних зовнішніх загроз. Відповідно, внутрішню безпеку цей дослідник визначає як захищеність життєво

важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від реальних та потенційних внутрішніх загроз. Характер внутрішніх загроз дозволяє зробити висновок про доцільність розгляду внутрішньої безпеки держави у широкому та вузькому значеннях. У широкому – як захищеності від усіх можливих видів внутрішніх загроз, у вузькому – лише тих, які є наслідком вчинення правопорушень [17]. Відзначимо, що природно-техногенна безпека, як складова громадської безпеки, у свою чергу виступає як складова внутрішньої безпеки держави у широкому розумінні. При цьому загроза виникнення НС техногенного та природного характерів може бути пов'язана і з вчиненням правопорушень, зокрема якщо іде мова про прояви техногенного (технологічного), у тому числі ядерного та біологічного, тероризму. З урахуванням цього ми підтримуємо пропозицію Г.О. Пономаренко щодо доцільності доповнення Закону України «Про основи національної безпеки України» двома новими статтями «Внутрішня безпека» та «Зовнішня безпека», в яких було б закріплено поняття безпеки та види загроз (внутрішні та зовнішні) [17]. На нашу думку, крім деталізації загроз, у цьому законі має бути визначено також поняття громадської безпеки та її елементів, у тому числі техногенної та природної безпеки.

При цьому слід враховувати, що термін «громадська безпека» може вживатися як у широкому, так і у вузькому значенні. У вузькому розумінні громадська безпека розглядається як порядок вольових суспільних відносин, що виникають та стверджуються у процесі життєдіяльності громадян, їх спілкування в громадських місцях згідно з чинними приписами правових норм та правил і звичаїв цивілізованого суспільства. Вона розглядається як комплекс правових та організаційних заходів, які б регулювали відносини, що торкаються громадської безпеки, та практичної діяльності державних органів, у тому числі правоохоронних, щодо їх забезпечення [18, с. 184-188]. У такому розумінні громадська безпека пов'язується з тією частиною відносин, що складаються у сфері адміністративно-політичної діяльності, побуту. Саме у такій якості про громадську безпеку ведеться мова в ряді законів та інших нормативно-правових актів, якими визначаються завдання, форми і методи діяльності державних органів, у тому числі правоохоронних, а також органів місцевого самоврядування, недержавних структур. Відповідно, відзначає С.Лихачов, громадську безпеку у вузькому значенні характеризує не вся система відносин, а лише та, на основі якої забезпечується злагодженість процесів громадянського життя в окремих екстремальних, а іноді загальних ситуаціях, колективної безпеки, особистої недоторканності громадян, їх честі, гідності [18, с. 185]. Досить змістовним є визначення громадської безпеки у вузькому розумінні, запропоноване Концепцією розвитку Служби громадської безпеки МВС Росії, відповідно до якої: «громадська безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від суспільно небезпечних

діянь і негативного впливу надзвичайних обставин, викликаних криміногенною ситуацією, а також надзвичайних ситуацій, викликаних стихійними лихами, катастрофами, аваріями, пожежами, епідеміями та іншими надзвичайними подіями» [19].

У широкому розумінні громадська безпека — це складне структурне явище, що охоплює різнобічні суспільні відносини, вона є основою існування суспільства і водночас наслідком тих процесів, що відбуваються в суспільстві. Вивчення і розуміння діалектичного взаємозв'язку між факторами суспільного життя та ступенем їх впорядкованості — необхідна умова визначення такого феномену, як громадська безпека [18, с. 182-84]. У широкому розумінні цей термін може розглядатися також як сукупність встановлених та гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод громадян, дотримання відповідних традицій та звичаїв, створення режиму суспільного спокою, ефективної трудової, громадської та державної діяльності, забезпечення нормальних умов життя і відпочинку людей, охорони їх честі та гідності. Саме у широкому розумінні вживається цей термін у нормативно-правових актах. При цьому науковці подекуди ототожнюють терміни “суспільна безпека” та “громадська безпека”, адже слова “суспільний” та “громадський”, якщо вони пов'язані з суспільством, мають однаковий вираз, зміст [20, с. 2-9].

Характеризуючи громадську безпеку в широкому розумінні як соціально-правову категорію, С.В. Лихачов відзначає, що вона охоплює такі види реально існуючих відносин: що виникають і складаються у процесі забезпечення суспільної злагоди, спрямовані на попередження і негайне припинення дій (діянь), які можуть призвести до порушення нормальних умов життя населення, стати перепорою корисній трудовій діяльності людей, їх колективів, державних органів, організованому проведенню масових заходів; що виникають і спрямовані проти громадського порядку і безпеки та викликають застосування заходів адміністративного припинення протиправної поведінки; у галузі фінансово-бюджетної дисципліни та торговельної діяльності; що посягають на встановлений порядок управління; що посягають на власність; у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури; у промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів; у сільському господарстві, ветеринарній санітарії; на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку; у галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою; у галузі громадського харчування, сфері послуг і підприємницької діяльності; у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації [18, с. 182-190]. При цьому загроза громадській безпеці може настати, наприклад, у результаті порушень правил пожежної безпеки, стрільби з вогнепальної зброї у населених пунктах тощо, в умовах паводку, снігових заметів та іншого

стихійного лиха [18, с. 182-185]. При такому підході чітко простежується зв'язок категорії «громадська безпека» та «цивільний захист». Відповідно до ст. 4 Кодексу цивільного захисту України цивільний захист - це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [21].

З метою правильного розуміння співвідношення понять громадська безпека, громадський порядок та природно-техногенна безпека, маємо відзначити, що зміст громадського порядку тісно переплітається зі змістом громадської безпеки, яка являє відносини, пов'язані з відверненням або ліквідацією шкідливих для життя і здоров'я людини наслідків, що викликані небезпечною для оточуючих поведінкою людей або дією стихійних сил природи. Порушити нормальний порядок суспільного життя, суспільних відносин, що склалися, створити загрозу безпеці громадян та збереженню їх майна, порушити нормальну діяльність підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян можуть і такі обставини, як: стихійні лиха, пожежі, паводки, землетруси, епідемії тощо. Тому, на думку Р.М. Ширшикової, складовою частиною змісту громадського порядку є громадська безпека, яка також ґрунтується на суворому виконанні встановлених вимог учасниками відносин з метою попередження та ліквідації шкідливих наслідків стихійних сил природи чи інших небезпечних для суспільства явищ [22]. Відповідно до наукових поглядів М.І. Логвиненка та Ю.С. Небеского [23; 24], громадський порядок є цілісним соціальним утворенням, яке має різні форми прояву, що зумовлює його охорону відповідними органами виконавчої влади та складається з таких елементів як: протикримінальна безпека, яка базується на активних діях громадян та діяльності правоохоронних органів з припинення правопорушень та злочинів; безпека дорожнього руху, оскільки у зв'язку із зростаючими темпами розвитку автомобільного транспорту і дорожнім будівництвом різко збільшилася загроза загибелі людей в результаті дорожньо-транспортних пригод; пожежна безпека в громадських місцях (кінотеатрах, стадіонах, музеях, театрах, адміністративних та житлових спорудах); санітарно-епідеміологічне благополуччя громадян у громадських місцях має особливо важливе значення у сфері торгівлі продуктами харчування, на підприємствах м'ясної та молочної промисловості, на ринках, транспорті та у дитячих установах; екологічна безпека громадян у громадських місцях, оскільки отруйне повітря над багатьма великими містами України, скупчення сміття всередині міст та на звалищах, отруйна вода, вихлопні гази створюють нестерпні умови життя для громадян, і, перш за все, у громадських місцях, які на відміну від квартири чи будинку відкриті для прямих шкідливих впливів.

Крім того, на думку М. І. Логвиненка існують і інші форми прояву громадського порядку: технічна безпека, що пов'язана з безпечним використанням енергетичного, газового, промислового господарства; безпека в умовах стихійних природних явищ тощо [24].

Інші автори, говорячи про співвідношення понять “громадська безпека” і громадський порядок”, виходять з абсолютно протилежних позицій, тобто вважають, що громадський порядок є складовою частиною категорії громадської безпеки, яка забезпечується не лише правовими нормами, а й іншими (наприклад, технічними, технологічними, етичними та ін). На його думку громадська безпека – це стан громадського порядку та його захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз [18, с. 183-184].

Узагальнюючи існуючі наукові підходи, маємо відзначити, що розгляд громадської безпеки як складової громадського порядку видається більш обґрунтованим, адже досягнення громадського порядку неможливе за відсутності утримання показників рівня громадської безпеки межах, які дозволяють забезпечити стале існування та розвиток держави, суспільства та особи. При цьому слід враховувати, що громадська безпека та громадський порядок як соціально-правові категорії пов'язані з рядом інших - національна безпека, захист населення і територій, цивільний захист, техногенна безпека, природна безпека та інші.

Враховуючи, що техногенна та природна безпека розглядаються нами як елементи громадської безпеки, маємо наголосити на прогалинах у правовому регулюванні досліджуваної групи суспільних відносин. Так, Кодекс цивільного захисту України визначає техногенну безпеку як відсутність ризику виникнення аварій та/або катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення. Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру, а забезпечення техногенної безпеки визначається як особлива (специфічна) функція захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій [21]. Легальна дефініція природної безпеки у Кодексі відсутня. Крім того, доводиться констатувати і відсутність законодавчого визначення терміну «громадська безпека».

Висновки. Важко не погодитися з Є.Б. Ольховським з приводу того, що громадська безпека виступає як необхідна умова та органічна складова цивілізованого способу життя, успішного функціонування суспільства і держави та її інститутів, стан захищеності духовних та матеріальних цінностей суспільства, встановленого порядку діяльності державних та громадських організацій, майнових та немайнових прав і свобод кожної людини, всього суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз, який забезпечує умови для нормальної життєдіяльності та розвитку [20, с. 4-5].

При цьому невід'ємними елементами громадської безпеки є природна та техногенна безпека.

Як правовий інститут громадська безпека є сукупністю взаємопов'язаних норм різних галузей права, що регулюють відносно самостійну групу суспільних відносин, яка об'єктивно склалася – відносин у галузі забезпечення нормальної життєдіяльності та розвитку суспільства. Тому, з урахуванням складної міжгалузевої природи відносин у сфері формування безпекового середовища, нагальною потребою сьогодення є розробка та прийняття Концепції забезпечення суспільної (громадської) безпеки, у межах якої можливе не лише уніфікувати термінологію, а й визначити стратегічні пріоритети розвитку сектору безпеки, у тому числі за такими напрямками як природна та техногенна безпека. Крім того, доцільним видається закріплення у Законі України «Про основи національної безпеки» визначення громадської безпеки та основних індикаторів її досягнення. Відповідно, у Кодексі цивільного захисту слід передбачити дефініцію «природна безпека».

Список використаних джерел:

1. Мочерний С. Економічна теорія для менеджерів: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ С. Мочерний, В. М. Фомішина, О. І. Тищенко. - Херсон: ОЛДІ-плюс, 2006. - 624 с. – с. 360.
2. Засулько С.С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. – Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2006. с. 4-5
3. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. Демократичне врядування. - Науковий вісник. - 2011. -Вип. 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/pasichnyk.pdf>
4. Русско-украинский словарь терминов по теории государства и права / под общ. ред. Н. И. Панова. — Харьков, 1993. — 164 с. – с. 137.
5. Тлумачний словник української мови. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovnyk.com/> безпека
6. Новий тлумачний словник української мови. – К. : Акапіт, 1999. – Т. 3. – 1999. – 380 с. – с. 115.
7. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Даль В. – М., 1994. – Т. 1. – М., 1994. – 704 с.
8. Юридична енциклопедія. – К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998. – 1998. – Т. 1. – 672 с. – с. 207.

9. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство : [моногр.] / В. Н. Лопатин. — С.Пб. : Фонд „Универсум”, 2000. — 428 с. — с. 80.
10. Азаров Ю.Ю. Організаційно-правові засади забезпечення громадської безпеки при надзвичайних ситуаціях. — Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. — Національна академія внутрішніх справ. — Київ, 2013. — 235 с.
11. Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. Т. 1 / редкол. : Ю. С. Шемученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Наукова думка, 1998. — С. 207.
12. Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення основних понять : ДСТУ 2156. — 93. — [Чинний від 01 січня 95] — К. : Держстандарт України, 1993. — 32 с.
13. О безопасности : Закон Российской Федерации // Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета Российской Федерации. — 1992. — № 15. — Ст. 769.
14. Поздняков А. И. О понятийном аппарате теории безопасности (аксиологический подход) / А. И. Поздняков // Безопасность : информ. сб. — 2002. — № 7 — 8. — С. 185–191.
15. Белая книга российских спецслужб. — [2-е изд., перераб.]. — М. : Междунар. неправительственная науч.-исслед. и образов. орг-ция „РАУ-Корпорация”, 1996. — 280 с.
16. Серебряников В. Социальная безопасность России / В. Серебряников, А. Хлопьев // ИСПИ РАН. — М., 1996. — 446 с. — с. 16.
17. Пономаренко Г.О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. — ХНУВС, Харків. - 2008. — 442 с.
18. Лихачов С. Національна безпека України як об'єкт державного управління // Право України. — 2009. - № 10. - с. 182-190.
19. Концепции развития Службы общественной безопасности МВД России: Приказ МВД РФ от 15 марта 2002 года № 240. - Электроний ресурс. — Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/901861769>
20. Ольховський Є.Б. Адміністративно-правові заходи забезпечення громадської безпеки 2003р. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, - Харків — 2004.
21. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 // Урядовий кур'єр від 29.11.2012 № 220.
22. Ширшикова Р.М. Сутнісно-функціональний аналіз категорій громадського порядку та громадської безпеки Суспільство. Держава.

Управління. Право. Науковий журнал. – 2012. - № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Sdup/2012_1/5%20Shyrshykova.pdf

23. Небеский Ю.С. Адміністративно-правові засади охорони громадського порядку та забезпечення безпеки громадян у сучасних умовах. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2008. – 227 с. – с. 17.
24. Логвиненко М.І. Правове регулювання діяльності міліції по забезпеченню політичного права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07 / НУВС. – Х., 2004. – 20 с.